

САМУР

№ 3 (227) 2010-йисан 20-март

1992-йисан январдилай акъатзава

ЦИЙИВИЛЕР

КТАБДИН МЯРЕКАТ

Азербайжан Республикадин Президент Ильгам Алиева ва адан уьмуьрдин юлдаш Мегърибан Алиевади Гейдар Алиеван Фондуни проектдин бинедаллаз гъазурнавай "Азербайжан" твар алай ктабдин презентацияда иштиракна. Ктабдиз сифте гаф кхьенвайди Гейдар Алиеван Фондуни президент, ЮНЕСКО-дин ва ИСЕСКО-дин ислягъвилини посол, Милли Межлисдин депутат Мегърибан Алиева я.

Президент Ильгам Алиева мярекатдин иштиракчийрин вилик рахана вири халкъдин милли лидер Гейдар Алиеван тварунихъ галай фондуни арадал гъайи ктабдиз чехи тир кыммет гана.

Мярекатдин эхирда ктаб гъазурдайла чугур шикилдин выставка кардик кутуна.

ДУЪНЯДИ КЪЕЙД ИЙДА

Садхъанвай Миллетрин Тешкилатдин килин секретарь П.Ч.Муна дуънядин халкъариз гатфарин сувар вири дуъняда къейд авун теклифнава. Гзаф халкъари Навруз, лезгийри Яран сувар хъиз къейд ийизвай и сувар инсанриз тебиатдихъ галаз генани мукъувай авсиятда жадай мумкинвал гузва. Ада инсанриз шадвилини, ислягъвилини гиссер бахшзава, дуствилизни стхавилиз эвер гузва. Гъавилияй СМТ-ди гатфарин сувар вири дуънядин сувар хъиз къейд авун къарардиз къачунва.

ПУЛ ЧАРА ИЙИЗВА

Алай йисуз Европадин Цийикла Туьклуьр Хъувунин ва Вилик Финин Банкуни Азербайжанда килиз акъудзавай цийи проект патал 200 миллион доллар чара ийида. Икван гагъди банкуни чи республикадиз 100 проект патал 1,4 миллиард евро серфнава. Алатай йисуз 230 миллион евро чара авунай.

ТЕАТР БАКУДИЗ КЪЕДА

Алай йисан 14-майди Бакудин "Актерин Квале" ("Актер эви") Кцларин Гьукуматдин Лезги Драмтеатрдин тамаша киле фида. Азербайжандин кхъираг Али Амирлидин "Девлетлу дишегъли" пьеса лезги чалалди тамашачийрив агакъарда.

ГУЖИ БАДЕ

Исятда вич Дагъустанда яшамиз жезвай, 76 йиса авай Секинат Ханалиева дуънядин виридалайни гужлу баде я. Адан твар Гиннесан рекордин ктабда гъатнава. Адавай путун къванер регъатдиз хкажиз, 24 килограммдин къванер гваз мисмаррал акъвазиз жезва.

Бадеди анжах тебии шейэр незва ва садрани дарман хъвазвач. Секинатаз вичихъ чехи гуж авайди гъеле 10 яшинда аваз чир хъанай. А чавуз ада дидедиз 200 кило кзуьл авай кандудиз хуртI гуз кумекнай.

МАД АТАНА ЯРАН СУВАР... АЛУКЪРАЙ ФАД БАХТЛУ ЧАВАР!

***

***

***

Цаяр, ятар аваз хъуй,
Гатфар, бахтар аваз хъуй.
Чими йикъар агатрай,
Къаяр чалай алатрай.

***

Яран мелер бул хъурай,
Гъардахъ ацлай кзул хъурай.
Бахтлу хъурай жаванар,
Къалин хъурай хизанар.

***

Гамар ршаз тара хъуй,
Хуьруьн рушар пара хъуй,
Зи вили кзур таватар,
Къвер яралди ктура хъуй.

***

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

Чилер хуьн патал лезгийри чпин аялриз гъвечИзамаз яракъдикай менфят къачуз чирда. Чуьлдавай чубанрив, кИвалахзавай ва рекъе авай ксарив виридав тфенг, тур, тапанчи ва хенжел гва. Абуру гъакъикъатдани яракъдикай бажсарагъдалди менфят къачуда ва дяведа эхирдалди женг чIугвада.

Подполковник Медокса 1831-йисан
8-февралдиз граф Паскевичаз
ракъурай рапортдай

Жуван чIатI
чарадан тIанурдин
фалай хъсан я.

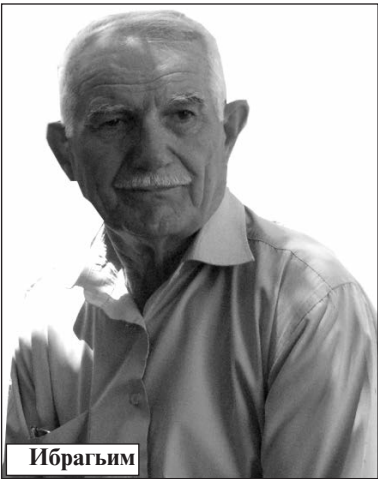
Лезги халкъдин мисал

ЧИ РУЪГЪ ХУЪЗВАЙ БАЯДАР

Лезги чIалан дад, адан верцIивал, дидедин нек, бубадин кIвал къван багъалувал, тикрарсузвал чи фольклордин са хел тир баядрай генани хъсандиз къатIуниз жседа. Баядри гьиссерал звал тегъир касни жеч. Вучиз лагъайтIа абур халкъдин фикир-фагъумрикайни хиялрикай, шадвилерикайни гъам-хифетрикай, сунзайрикайни рикIин тIаларикай туькIуьр хъанвай чIалар я. Чи халкъдин ацукъун-къарагъун, адетар, меденият, ахлакъ, дердирни эрзиманар ава баядра. Дегъ чIаварилай къедалди чи халкъдин махсусвилин зурба лишиан - руьгъ хвенва и эменнири. Лезги дидейрин лайлар, лезги бубайрин кыллар, кланибурун мурадар, гъариблурхриз акъатайбурун ватандихъ цIигелвал ава лезги баядра. Ингъе чи баядрихъ са къетIенвални ава: абур халкъдин чIал хвенва. Чи дегъ тарихрин тав ала абурал. Баядри патан чIаларин гафар агуддач, тахай фикирар къабулдач, вичиз къалт рангар яз тадач.

Халкъдин поэзия чIалан михъвилелдини цIалцIамвилелди тафаватлу я. Дуньядин гъи тиле яшамши хъунилай аслу тушиз адан гъавурда вири лезгиар сад хъиз акъада. Лезги баядрихъ инсанар агуддай, абур мукъвалардай чIехи гуж ава.

2009-йисан гатфариз Туьркиядин лезгийрин мугъман хъайила зун мад гилера и фикирдал атанай. И уьлкведин лезгиар гзаф яшамши жезвай Балкесир вилайтдин "Дагъыстан" жемиятдин кьил Жевдет Йылдызан ва жемиятдин вилик-кьилик квай ксарикай тир Ибрагъим Афжанан хизанрихъ галаз мукъувай таниш хъайи зун яшар 70-далай алатнавай и инсанрин рикIе ватандиз авай муьгъуббатди гейранарнай. 150 йис инлай вилик гъурбатдиз акъатай лезгийрин веледри диде-

Ибрагъим

д чIал вилин нинейр хъиз хвенвай. Абуру тек са рахунрин чIал ваъ, чи баядарни хвенвай.

"Хийир" тIвар ганвай мярекат кьиле физвай Кирне хуьруз рекъе гъатайла Жевдетан умуьурдин юлдаш Гуьлендамани Ибрагъима (абур имид рушни имид хва я) баядрал илигнай. Завай къедалди а лезгезар рикIелай алудиз жезвач. Гзаф хъсандиз туькIуьрнавай, дерин манадин баядар тир абур.

Ибрагъим:

Гъанавай яр, гъанавай яр, КIвалер агъана(а)вай яр, Зун мягъледай акъатдани, Чи мягъледиз гъанавай яр.

Гуьлендам:

Хъанавай яр, хъанавай яр, Дердериз пар хъанавай яр, Чарадаз гаф гумир вуна, РикIин кьил тIар хъанавай яр.

Ибрагъим:

Ханавай яр, ханавай яр,

Зи рикIин хел ханавай яр, РикI чарадаз гуз тахъурай, Я чарадаз ганавай яр.

Гуьлендам:

Канавай яр, канавай яр, Виридалай канавай яр, Вун мехъерик лугъуз-хъуьрез, Зун дердинай къанава яр.

Ибрагъим:

Ван авай яр, ван авай яр, Я билбилдин ван авай яр, Зун кваз такъаз къекъемир икI, Чан гъамиша ванавай яр.

Гуьлендам:

Гъанавай яр, гъанавай яр, Сад Аллагъди ганавай яр, Яр гъурбатдиз акъатнава, КIан я рикIиз гъанавай яр.

Кирне хуьре Салигъат баде виридаз бендер кIелдай устIар хъиз чида. Вичин кесиб кIвале гъалал зегъметдалди веледар чIехи авур адан хура Ватандихъ цIигелвилин ифей хъар ава. И хъра ада цIайни ялав галай баядар чразва.

Салигъат бадедихъ галаз ништа, шумуд сятда кьил-кьиле гана ихтилатнайIа чна. Адан гафар гагъ-гагъ баядриз элкъезвай. Вилерин гъам, рикIин тIал царариз куьчарзавай и къариди.

Дагъларин кьил живедава, Лугъумир хъи, цIрадай туш. Ватандивай къакъатайдан Вилин накъвар къурадай туш.

Кьибледикай гар къарагъна, Гар къарагъна, къай алахъиз. Ватандивай яргъаз хъайи, Ифин гва зав - цIай алахъиз.

Вучда ихътин къисметдикай, Вири рекъер зумул хъайи. Чаз гъурбатар несибарна, Ганавайди зулум хъайи.

Ватандавай бахтатарар, Зун хътиндан рикI женни шад. Заз гъайифар жема, вахар, Гъар акурла ватандин пад.

Хайибуру жузуртIа зун, Яд кIвахънавай канбар я лагъ. Чи къуд-пата авайд вири, ЧIал течидай санкъар я лагъ.

Азраилдиз лагъ, атурай, Чан амачир ажузд я зун.

Дуньядикай рикI ханавай, Ватан такур бахтсузд я зун.

ГадацIийихуьр манийрални баядрал рикI алайбурун хуьр хъиз вири КIцIариз сейли я. Инай чи межлисрин, мел-мехъерин ярашух тир цIудралди дишегълиар акъатна. Абурукай 100 йисалай гзаф умуьр гъалай Саяд Пери Регъимхановади, Сусанханум Келбалиевади, Айнисе Мамедалиевади ва масабуру туькIуьрай баядар къедалди халкъдин меце ама. Ина яшар 70-далай алатнавай ахътин дишегъли авач хъи, адалай хуралай баядар кIелиз алакъ тавурай. 10 аял хана, чIехи авур Зарханум Бедирханова гъабуркай сад я. Са ялце цIудралди баядар кIелна ада чаз.

Зи манияр дердияр я, Лугъузвайди авазралди. Яр яйлахдай хтанайIа, Зулун къайи аязралди.

Шагъ дагълара хар къуналди, Яр тахтана амуькдани? Яран сувар атуналди Мехъерин чIав алуькдани?

И пад дере, а пад дере, Ялгуьз амай къветрен фере. Къурбанд хъайи жегъил бере, Акуна хъи, тек са герен.

Гуьлендам

Яр арандай хкведач хъи, ВегъенватIа ана лабар. Завай и кар эх жемач хъи, Хажалатар хъана санбар.

Мад атана Яран сувар, Хунча гъваш заз синидаваз. На чарадаз килиг мийир Руш, зун хътин кIанид аваз.

Ахъа хъана, алахъна цав, Гатун дагъда рагъ акъуна. Цуьквер къуна рахазвай зав, Заз гуьнедал яр акуна.

Яр виликай алатна зи, Вили цав хъиз вилидавай. Рахан тийиз килигна заз, Аялди хъиз, лилидавай.

БалкIандаллай иер гада, Вил къекъуьрмир чи ракIара. Маса хуьруз рушар гудай Адет авач чи патара.

Заз гуьнедал кIвал эцигна, Элкъез-элкъез айван галаз. Заз тавдин кIвал туькIуьрнава, Яр хквервал мугъман галаз.

Ярдин балкIан мягъледава, Пуарилай кватнаваз тур. Я чан диде, ваз минет хъуй, Зунни зи яр са сура тур.

Бакуда яшамши жезвай, лезги манийрин верцIи дад хвена, шад мярекатра абур инсанрив агакъарзавай Ракъият Амрагъова лугъудай са ди-

Салигъат

шегъли чида заз. Вичин буба КIцIар райондин Аваран хуьррай, диде Дагъустандин Къурагъ райондин КIирийрин хуьррай тир и дишегълиди чи халкъдин 50-далай гзаф манияр кIелда. Икъван гагъди ван татай шумудни са мани сифте яз адавай ван хъана заз. Адахъ зурба са алакъун ава. Манидин гафар рикIелай алатайла, гъасятда абур хуралай туькIуьрда. АкI туькIуьрда хъи, мана деринди, гафар рифмадив къадайбур жемайвал.

Адан манийрихъ яб акалун патал и дишегълидин кIвализни илифна чун. Адан хуьтуьл, рикIиз эсердай гъамлу ванци яб гуьвайди хиялрин лувардаллаз цавариз хкажда. Адан чIалари рикIин гъалар атIуда инсандин. Гъвечи-замаз хизандихъ галаз Бакудиз акъатай, ина кIвал-югъ авур и дишегълидин манийри иширдай яб акалайбур. Гагъ-гагъ ада мугъамдалди лезги баядар лугъудай. Дегъ чIавара чи бадейрин манияр ихътинбур тир, - лугъуз билбилдин хъиз ванер акъудиз, бендер туькIуьрдай.

Самурдин яд къайиди я, Зи рикIин цIай туьхвенайIа. ЧкIидайни чIехи дунья, Чун сад садаз туьквенайIа.

Къулан вацIуз сел атана, Муьгъ амачиз амуькбай хуьр. Чара атIуз амуькна зун, Рехъ амачиз, элд патав фир.

Мад атурай бахтатар гад, Рагъ акъатиз чимер гурвал. Яр гъурбатдай хтурай фад, Зи кифериз туьмер гурвал.

Мад арандиз хъфизва яр, Гила зи гъал гьикI хуьрай, лагъ. Ам ченгидал дуьшуьш хъайтIа, Эх жемани, я сад Аллагъ.

Хуьре авай сад я зи яр, Адал масдан чIал тахъурай. Йифиз-юкъуз дадзава за, Ада масад яр такъурай.

Сад за лугъун, сад вуна лагъ, Дердер, гъамар къвез фиривал. Чи къведан чIал сад хуьрай яр,

Ашкъидин сир хуьз жеривал.

Зи манийри чIал ахъайда, На зун икъван кумир тIун яр. Садра ви рикI хана лугъуз, Чарадаз гъил гумир тIун яр.

Яр яйлахда, зун аранда, Яран сумаг храз ава. Яргъал хъана мехъерин югъ, Зун дердинай цIраз ава.

Сад за лугъун, са вуна лагъ, Сефил рикIер аладариз. Зун ярдивай къакъатнава, Вилин накъвар авадариз.

Вил вегъейла и дуньядиз, Яраб залай кайд аватIа? КIани къелем къисмет тахъай, Зун хъиз зарул хъайд аватIа?

Яр яргъариз акъатнава, Анавайди чайгунар я. За и кардиз вучда, вахар, Къуд пад вири тагунар я.

Зун пенжердай килигайла, Ичин тара къветрен бала. А ви рикIе вуч аватIа, Ахъая хур, на заз къала. Зи чуьнгуьрдал ван аламач,

Зарханум

Чуьнгуьр расай наши устIар. Дуньядилай гьикI фида зун, РикIе туна вири къастар.

Накъваралди кхъей кагъаз, Яргунарин фекъидалди. И дерт рикIяй акъатдайд туш, Къуьзуь хъана рекъидалди.

Къацу багъдиз свел аватна, Свел аватна дендедилай. Хуьре рушар къегъат яни, Гъил къачу на хендедалай.

КIелед хивел са кIвал кIандай, Пенжеридал гуьлер алаз. Жуван ширин чан гудай за, КIани ярдин гьилераллаз.

Халкъдин куьтягъ тежер хазина тир, лезги чIалан девлетлувални къадимвал къалуьрзавай, адан тIям квай баядар хуьзвай чи рехибур амаз къван эменнини амуькда. Бес абур тахъайла? Квахъдачни и эменни? Гъавилай гуьлуьн кIаняй гевгъерар кIватIдайвал кIватIна кIанзава чна чи баядар. Вучиз лагъайтIа абур чIижери агъзур жуьредин цуькведал ацукъиз вирт арадиз гъидайвал туькIуьрнавайди я халкъди...

Седакъет КЕРИМОВА

(Əvvəlki qəzetimizin 30 sentyabr, 27 noyabr, 30 dekabr 2009-cu il, 30 yanvar, 27 fevral 2010-cu il tarixli saylarında)

1722-ci ilin oktyabrında Hacı Davud Müşkür, Quba, Kürə və Tabasaran əhalisini səfərbər edərək, Rubasdakı rus qarnizonuna hücum çəkdi. Bir müddətdən sonra o, aramsız döyüşlər apararaq, rusların işğal etdikləri Dərbənd ətrafındakı bütün torpaqları geri qaytardı. (Вах: Рамазанов Х.Х., Шихсаидов А.Р. Очерки истории Южного Дагестана. Махачкала, 1964, с.176). Rusların Dağıstandan qovulması üçün Hacı Davudun apardığı döyüşlər Türkiyənin yenidən Qafqazı ələ keçirməsinə əlverişli şərait yaratdı.

YENİ ŞƏRAİT, YENİ MÜBARİZƏ

Türk sultanı Hacı Davudu təbəəliyinə qəbul edib ondan öz məqsədlərini həyata keçirmək üçün istifadə etməyi qərara aldı. Digər tərəfdən, məşhur sərkərdə Rusiyyaya qarşı təkbəşinə müharibə aparmayın çətin olduğunu nəzərə alaraq, Osman imperiyasını özünə müttəfiq seçmək məcburiyyətində qaldı.

1722-ci ilin dekabrında türk sultanı III Əhməd xüsusi hüquq və səlahiyyətləri əks etdirən imtiyaz sənədi göndərərək, Hacı Davudu Osman imperiyasının təbəəliyinə qəbul etdi. Krım xanı səviyyəsində səlahiyyətlərə malik olduğu bildirilərək ona Şirvanın, Ləzgistanın və Dağıstanın baş hakimi kimi xan titulu verildi. (Вах: Соловьев С.М. История России с древнейших времен. Кн. IX. т.17-18. с. 385; Гаджиев В.Г. Роль России в истории Дагестана. М., 1965. с.112).

Hacı Davud hakimiyyətinin Türkiyə tərəfindən bu cür tanınması bəzi Dağıstan hakimlərinin, xüsusən də çolaq Surxayın xoşuna gəlmədi. O, "sadə adam olan Davud bəyin böyük şan-şöhrət sahibi kimi tanınmasına, əslən knyaz və hakim olan onun isə kənarda qalmasına dözə bilmədiyini və Hacı Davuda qalib gələndə Türkiyənin təbəəliyini qəbul etməyəcəyini" bildirdi. (Вах: Гербер Г.И. Описание стран и народов вдоль западного берега Каспийского моря. 1728 г. //ИГЭД. с.103). Həqiqətən də həmin andan çolaq Surxay Hacı Davudun müttəfiqi olmaqdan imtina edib, onun rəqibinə çevrildi.

Yeni xana etiraz edən bəzi Dağıstan hakimləri Xudatda toplaşaraq Hacı Davudun tabeliyindəki əraziləri öz aralarında bölüşdürükdən sonra bildirdilər ki, "Şamaxı və Bakı şamxalın, Müşkür və Şabran Davudun, Quba və Kulxan usminin, Dərbənd maysumun olmalıdır." (Вах: АВПР, ф.89, 1723, д.5, ч.2, л.412). Lakin Hacı Davud bu bölgünün baş tutmasına imkan vermədi. Dağıstan hakimləri sərkərdənin gücünü və əzmini görüb geri çəkildilər. Bu məsələni yoluna qoyduqdan sonra Hacı Davud sultanın ona məsləhət gördüyü və davis proqramı həyata keçirməyə başladı. Bu proqram I.I.Neplyuyevin qeyd etdiyi kimi, rus qoşunlarının Xəzəryanı vilayətlərdən qovulmasından və Qafqazda yeni torpaqların ələ keçirilməsindən ibarət idi. (Вах: АВПР, ф.89, 1723, д.5, ч.1, л.11-11об.).

Hacı Davudun yeni səlahiyyətləri erməniləri də qorxuya saldı. Tiflisdəki erməni yepiskopu ruslara bildirdi ki, yüz min silahlı erməni imperatorun tabeliyinə keçməyə hazırdır və əgər 1723-cü ilin martınadək rus qoşunları Şamaxıya gəlməsələr, ermənilər ləzgilərin əlində məhv olacaqlar. (Вах: Соловьев С.М. История России с древнейших времен. В 18 кн. М., Кн. I х.т. 17-18, с.390.). Ermənilərin belə təşvişə düşməsi təsadüfi deyildi. I Pyotr I.I.Neplyuyevə tapşırırdı ki, Osman imperiyasına İran məsələsində Rusiya ilə razılaşmağı təklif etsin. Bu, Türkiyənin xoşuna gəlmədi. 1723-cü ilin fevralında böyük vəzir İbrahim paşa rus rezidentini öz iqamətgahına dəvət edib bildirdi ki, "razılaşmalı heç nə yoxdur. Mirveys İranın paytaxtı İsfahani və əyalətlərin böyük ərazilərini tutub; digər tərəfdən, Şirvan, Ərdəbil və Ermənistan artıq bizim təbəəliyimizi qəbul etmiş ləzgi Davud bəyin əlindədir. Mirveys də tezliklə onun kimi bizim təbəəliyimizə

keçməlidir. Odur ki, imperatorun narahatlığı üçün heç bir əsas yoxdur, bütün bu xalqlar Türkiyənin təbəəliyindədir. Ona görə də rus tacirləri artıq daha təhlükəsiz şəraitdə ticarətlə məşğul ola bilərlər." (Yenə orada, səh.396.)

Söhbət zamanı rus rezidenti I.I.Neplyuyev bildirdi ki, Rusiya Şamaxıda onun təbəələrini təhqir edənlərdən qisas almaq üçün müharibəni başlamışdır. Vəzir ona belə cavab verir: "Qisas alınır, çünki imperator öz qoşunu ilə Dərbəndə kimi gələrək, qarşısına çıxanları darmadağan edib. Doğrudur, Porta (Osman hökuməti - M.M.) Dağıstanı öz təbəəliyinə qəbul etməməyə söz vermişdi. Amma elə bir vaxtda söz vermişdi ki, o vaxt dağıstanlıların bununla əlaqədar heç bir müraciəti olmamışdı. İndi onlar eyni dindən olduğumuza görə bu barədə xahiş etmişlər və bu xahişləri nəzərə almamaq mümkün deyil. Əgər rus hökmdarı bu il öz qoşunu ilə İran müliklərinə yerisə, Davud, Mirveys, bütün yerli xalqlar ona qarşı birləşəcək və onda Porta eyni dini təmsil etdiyinə, Məhəmməd hümmətindən olan xalqların müdafiəçisi olduğuna görə silahlanmalı olacaq. Müharibənin necə nəticə verəcəyi məlum deyil. Sizin hökmdar bir neçə əyaləti işğal etsə belə, onları əlində saxlaya bilməyəcək, çünki bütün yerli xalqlar rusları öz torpaqlarından qovmağa çalışacaq. Eyni dindən olan Tarki şamxalını isə Davud Portanın tərəfinə keçməyə məcbur edəcək." (Yenə orada, səh.396.)

Qafqazla bağlı məqsədyönlü və dinamik siyasət aparın I Pyotr Türkiyənin hədələrinə cavab olaraq 1723-cü ilin aprelin 4-də onunla müharibəyə lazımı hazırlıq gördü. (Вах: ЦГАДА,

Hacı Davudun qızılbaşlardan azad etdiyi bəzi ərazilərin işğalına da nail oldular. Payızda Osman imperiyası yeni qüvvə ilə Zaqafqaziyada hərbi əməliyyatlara başladı. Oktyabrda Tiflisdən çıxıb Gəncəyə gələn türk ordusu gürcülərin və dağıstanlıların birləşmiş qüvvələri tərəfindən darmadağan edildi. Gəncə yaxınlığındakı məğlubiyyətə baxmayaraq, türk sultanı Zaqafqaziyada işğalları davam etdirirdi. Bakının ruslar tərəfindən tutulması Rusiya ilə Türkiyə arasında münaqişəni müharibə vəziyyətinə gətirib çıxardı. Lakin həmin vaxt bu döv-

MƏŞHUR LƏZGİLƏR HAQQINDA BİLMƏDİKLƏRİMİZ

HACI DAVUD

ф.248. Сенат и его учреждение, кн.1891, л.120-125.) Aprelin 9-da rus imperatoru I.I.Neplyuyevə göndərmək üçün yazdığı məktubda bildirdi ki, "əgər Porta əbədi sülhün əvəzinə ləzgiləri, bizim açıq-aşkar düşmənlərimizi öz himayəsinə götürsə... biz də Portaya dəxli olmayan, Xəzər dənizi sahilində yaşayan xalqları himayəmizə götürəcəyik." (Вах: Соловьев С.М. История России с древнейших времен. М., 1993. Кн.IX. т.17-18, с.398.)

Rus imperatorunun ləzgiləri düşmən adlandırması təsadüfi hal deyildi. Ləzgilər digər işğalçılarla olduğu kimi, rus işğalçılara qarşı da mərdliklə döyüşürdü. Digər tərəfdən, I Pyotr ləzgiləri təkləmək, bundan sonra Xəzəryanı bütün vilayətləri öz əlinə keçirmək niyyətində idi. Hadisələrin sonrakı gedişatından görünür ki, rusların ləzgilərə qarşı kəskin düşmən mövqeyi Türkiyəni inciklərə lazımı dəstək verməkdən çəkindirdi və tədricən Hacı Davudla sultan arasında narazılıqlar yaranmağa başladı. Türkiyə həmin vaxt daha çox Gürcüstanı və Ermənistanı öz nəzarəti altına almağa can atırdı. Bütün bunlar yeni işğallara rəvac verdi.

1723-cü ilin iyunun ortalarında türk qoşunları Tiflisi işğal etdi. Buna cavab olaraq iyunun 20-də general-mayor Matyuşkinin rəhbərlik etdiyi rus donanması Həştərxandan Bakıya doğru istiqamət götürdü. Hacı Davudun təsiri altında olan Məhəmməd Hüseyn bəy şəhəri ruslara təslim etmək istəmədi. Lakin Rusiyaya meyl göstərən onu həbs etdilər və hakimiyyət yüzbaşı Dərgah Qulu bəyin əlinə keçdi. O, şəhəri rus generalına təslim etdi. İyulun 28-də rus batalyonları Bakıya girdi. Xəyanətkar şəhər hakimiyyəti Bakı qapılarının 4 açarını Matyuşkinə təhvil verdi. Rus əsgərləri bütün strateji məntəqələri nəzarət altına aldılar. (Вах: РГАДА. Ф. Кабинет Петра Великого. Отд. II. Кн.63, л.41.) Bir müddətdən sonra Rusiya bütün Qərbi Xəzəryanı vilayətləri ələ keçirdi. Ruslar vaxtilə

lətlərin heç biri müharibə istəmədi. Ona görə də qarşıdurma sülh müqaviləsi ilə nəticələndi.

İSTANBUL MÜQAVİLƏSİ

1724-cü ilin iyunun 12-də İstanbulda iki böyük dövlət arasında sülh müqaviləsi bağlandı. Həmin müqaviləyə görə Xəzəryanı əyalətlər Rusiyanın, qalan bütün Zaqafqaziya Osman imperiyasının nəzarəti altına keçdi. (Вах: Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. СПб., 1830, т.VII. N 4531, с.303-305.) Müqavilədə Şirvan məsələsi əsas yerlərdən birini tuturdu. Onun birinci maddəsində yazılmışdı: "Müsəlman olan Şirvan ləzgiləri Portanın təbəəliyinə meyl göstərmiş, Porta buna razılıq vermiş, Davud bəyi onlara xan təyin edərək, diplomla onun səlahiyyətini və iqamətgahının Şamaxı olduğunu təsdiqləmişdir." (Вах: Бутков П.Г. Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 г. СПб., 1869, ч.1, с.58-59.)

Müqavilədə Şirvan xanlığının siyasi statusu da müəyyən edilmişdi: "Portanın tabeliyində olan Şirvan əyaləti xüsusi xanlıqdır. Şamaxı şəhəri xanın iqamətgahıdır. Amma şəhər əvvəlki vəziyyətdə qalmalıdır, yeni müdafiə qurğuları tikilməməlidir. Porta burada qarnizon saxlaya bilməz və ya qoşun göndərə bilməz. Yalnız Portanın mənafeyinə xələl yetirən müstəsna hallarda, xan qiyam etdikdə və ya xanlığın əhalisi iğtişaş törətdikdə, çarə məxsus torpaqlarda və yerlərdə düşmənciliyə yol verdikdə tələb olunan qəddər qoşunu Kür çayından keçirib, Rusiya komandanlığının razılığını alıb xanlığa yeridə bilər." (Вах: Yenə orada, səh.60.)

İstanbul müqaviləsi Hacı Davudun qızılbaşlardan azad etdiyi ərazilərdə yaratdığı dövlət rəsmi olaraq tanıdı. Şirvan xanlığı iki imperiya arasında bufer dövlət rolunu oynamağa başladı.

Tərəflər elə fikirləşirdilər ki, müqavilədə rəsmi olaraq tanınan "xüsusi xanlığın" xanı Hacı Davud sənədi qəbul edəcək, onun şərtlərini sözsüz yerinə yetirəcək. Lakin belə olmadı. Bu müqav-

vilə hər iki imperiyaya gələcəkdə Qafqaza müdaxiləni gücləndirmək imkanı verirdi. Hacı Davudun qızılbaşlardan azad etdiyi xeyli torpaqlar Rusiyanın tabeliyinə verilmişdi. Əslində Türkiyə Zaqafqaziyanı ələ keçirmək üçün Şirvan xanlığının bir hissəsini ruslara güzəştə gətirərək, Rusiya ilə "alver" etmiş, təbəəliyə götürdüyü Hacı Davudu çıxılmaz vəziyyətdə qoymuşdu. Bununla heç cür barışmayan, Bakıdan Kürəyə, Dərbənddən Kürə kimi uzanan torpaqlarda güclü müstəqil dövlət yaratmaq istəyən Hacı Davud müqavilənin şərtlərini qəbul etmədi və onun həyata keçməsinə mane olmağa başladı. Sərkərdənin güclü müqavimətinə rast gələn Rusiya yeni sərhədlərini yalnız iki ildən sonra təyin edə bildi. (Вах: Гербер И.Г. Описание стран и народов вдоль западного берега Каспийского моря. 1728 г. //ИГЭД. с.91.)

Rus qoşunları ilə döyüşən Hacı Davud Dağıstan feodallarını da bu mübarizəyə cəlb edirdi. İmtina edənlərə qarşı o, cəza tədbirləri görürdü. Ona görə də Tabasaran hakimi Rüstəm kadi I Pyotra göndərdiyi məktubda yazmışdı: "Rus qoşunlarına qarşı döyüşməkdən imtina etdiyimə görə Hacı Davud məni və xalqımı bədbəxtliyə düşür, mənim paytaxtım olan Xuçnini dağıtdı. (Вах: РГАДА. Ф.: Коллегия иностранных дел. Сношения России с Персией. 1722. Д. 23. гл.2.)

Türkiyənin təbəəliyini qəbul etsə də, ondan asılı olmayan, müstəqil siyasət yeridən Hacı Davud iki imperiyanın yerli xalqların yüz illər boyu davam edən tarixi və iqtisadi əlaqələrini, etnik tərkibini nəzərə almadan Qafqazı necə gəldi bölməsinə qarşı qətiyyətlə mübarizə aparırdı. İstanbul müqaviləsindəki iki böyük dövlət Qafqazı bir-birindən ehtiyat edərək ələ keçirməyə çalışırdısa, müqavilədən sonra onlar açıq işğala keçdilər. İşğal olunan ərazilərdə talançılığın, özbaşınalığın hökm sürməsi yerli xalqların narazılığına səbəb olur, onlar üsyana qalxırdılar.

ÜSYANLAR

Rus işğalçılara qarşı həm əhali, həm də yerli hakimlər öz etirazlarını bildirirdi. 1724-cü ildə Bakıda baş verən üsyan çarı hiddətləndirdi. Tarixçilərin yazdıqları kimi, "üsyan amansızcasına yatırıldı, əhalinin xeyli hissəsi İrana qaçdı, boşalmış şəhərə Kazan sakinləri köçürüldü." (Вах: Сыроев В. Начальный очерк истории Азербайджана. Баку, 1925, с.94.)

Rusların qəddarlığına cavab olaraq vaxtilə şəhəri onlara təslim etmiş Dərgah Qulu xan Hacı Davudla birləşməyi qərara aldı. Bununla əlaqədar P.Q. Butkov yazmışdı: "1724-cü il ərzində Bakıda xəyanətin üstü açıldı. Mahmud Dərgah Qulu... çevriliş niyyəti ilə... Davud bəylə yazışırdı. Belə qərara gəlmişdilər ki, təyin olunan gün Davud bəy böyük qoşunla Şamaxıdan Bakıya gəlsin və yüzbaşı onunla birləşsin..." (Вах: Бутков И.Г. Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 год. СПб., 1869, ч.1, с.70.). Bakı xanının Rusiya əleyhinə çıxışları tezliklə yatırılır. I.Gerberin yazdığı kimi, məsələnin üstü açılanda o (Dərgah Qulu xan - M.M.) üç əsas başçı ilə Şamaxıya getdi. Amma başqa bir neçə qiyamçı güllələndi, xeyli adamlar Rusiyaya sürgünə göndərildi... Beləliklə, Bakının böyük bir hissəsi boş qaldı." (Вах: Левиатов В.И. Очерки из истории Азербайджана в XVIII веке. Баку, 1948, с.84.)

Bir il əvvəl Dərbənddə rusların əleyhinə üsyan qaldırılmışdı. Əsasən ləzgilərdən ibarət olan üsyançılar rus qarnizonunun əsgərlərindən ələ keçirdikləri silahlarla döyüşə atılmış, şəhərin ayrı-ayrı küçələrində barrikadalar quraraq, güclü müqavimət göstərmişdilər. Rus qarnizonu üsyançılara amansız divan tutmuş, yüzlərlə adam Rusiyanın ucqarlarına sürgün olunmuşdu. (Вах: АВПР. Ф.77. Сношения России с Персией. 1723, д.1, л.100-101.)

M.MƏLİKMƏMMƏDOV
(Ardı var)

ЛЕЗГИ ГЕНЕРАЛАР

ШАД ХАБАР

Ада и йикъара генералвилдин чин къачуна. Ам Россиядин вичихъ чӀехи алакьунар авай жегьил генералрикай я

Хийирбегов Забит Сабиран хва 1968-йисуз КӀшар шегьерда дидедиз хъана. Аял чӀавалай военный хьун мурад тир ам шегьердин 2-нумрадин урус мектеб акьалтӀарун кумазни вахтундилай вилик аскервилдиз рекъе гьатна.

Гуржистанда къуллугъ къилдиз акъудай жегьил 1987-йисуз Рязандин Вини Дерезадин Военный Автомобилрин Инженервилдин Мектебдик экечӀна. Анаг тафаватлувилелди акьалтӀарай адаз къуллугъдин чка хкъдай ихтияр гана.

Дагъустан Республикадин Буйнакск шегьерда къуллугъдал акъвазай адан алакьунриз регьберри гайи кьиметдин нетижа яз гададикай лейтенант хъана ва адан къуллугъни чӀехи авуна. Оржоникидзе (гилан Владикавказ) шегьердиз ракъурай З.Хийирбеговаз къве йисалай капитанвилдин чин гана.

Мадни къве йис алатайла ада вахтундилай вилик майорвилдин чин къачуна. 1999-йисуз вичин къуллугъ мадни чӀехи хъайи Забит подполковниквилдин дережадив агакъна.

Везифадин гурарин кӀарарал ара датӀана хкаж жезвай, вичихъ чӀехи алакьунар авай Забит Хийирбегов 2001-йисуз РФ-дин Яракьлу Къуватрин Военный Академиядик экечӀна.

З.Хийирбегован полковник тир вахтунда чӀугунвай шикил.

Ина чирвилерин рекъай виридаз чешне къалурай лезгидиз полковниквилдин чин гана ва Кремлдиз, Президент В.В.Путинан гуьруьшдиз тек са гьам ракъурна.

2003-йисалай Амур вилайтдин Белогорск шегьерда къуллугъзавай Забит Хийирбеговаз ина чӀехи нуфуз ава. И бажарагълу ва савадлу касди алай вахтунда армиядиз регьбервал гузва. Ам гьакӀни яракьлу къуватар яракьламишдай штабдин къил я.

“САМУР”

КЪАГЪРИМАН СТХАЯР

И къегьал лезгийрикай сад Туьркменистандин сад лагъай генерал, муькъуди и уьлкведин недай-хъвадай шейӀэрин санайидин сад лагъай нарком ва Туьркменистандин сад лагъай военный комиссар хъанай

Эхиримжи йисара Урусатдин военный архиврай стхаяр тир къве генералдин - Якъуб Къулидин хва Къулиеван ва Къулам Къулидин хва Къулиеван гьакъиндай цӀийи делилар раиж хъанва. Ватандин ЧӀехи дяведа фашистрихъ галаз къегьалвилелди женг чӀугур стхаяр къведни вири СССР-диз сейли хъанай.

Лезги Якъуб Къулиев Туьркменистандин сад лагъай генерал я. Адан къагъриманвилериз талукъарнавай “Генерал” пьеса сегьнеламишнава ва “Генерал Къулиев” тӀвар ганвай фильм чӀугунва. Адан уьмуьрдикайни къуллугъдикай ктабар кхьенва. СССР-дин са шумуд военачальникди Якъуб Къулиев гзаф алакьунар авай, викӀегъ генерал тирди къилди къейд авунва. Дяведин йисара дивизиядиз регьбервал гайи Якъуб Къулиеваз женгинин майдандал къалурай викӀегъвилай Яру Пайдахдин орден ва Ленинан орден ганай. Советрин Союздин маршал С.С.Бирюзова адакай икӀ кхьенай: “Ам хура къызгъин рикӀ авай, къени, гъарайдиз гьамиша гъай лугъудай, вичихъ гзаф алакьунар аваз “цӀийи жуьреда дяве ийиз” алахъдай викӀегъ, жуьрэтлу командир тир.”

Къегьал генерал 1982-йисан 25-декабрдиз 76 йисан яшда аваз рагъметдиз фена. Ам вичин аял вахтар акъатай Мары шегьердин Мургаб вацӀун къерехда авай гьвечӀи багъда кучуднава.

Генерал Якъуб Къулиеван чӀехи стха Къулам Къулиева (1903-1986) басмачрихъ галаз женг чӀугвадай вахтунда Иолотанский райоinda тешкилай махсус яракьлу кӀеретӀриз регьбервал гана. Гуьгъуьнлай ада Иолотанда ва Керкида ГПУ-дин ВЧК-дин органра, гьакӀни партиядин ва советрин органра кӀвалахна. 1937-йисуз ам Туьркменистандин недай- хъвадай шейӀэрин санайидин наркомвиле тайинарна, и республикадин Верховный Советдин депутатвиле хкъана.

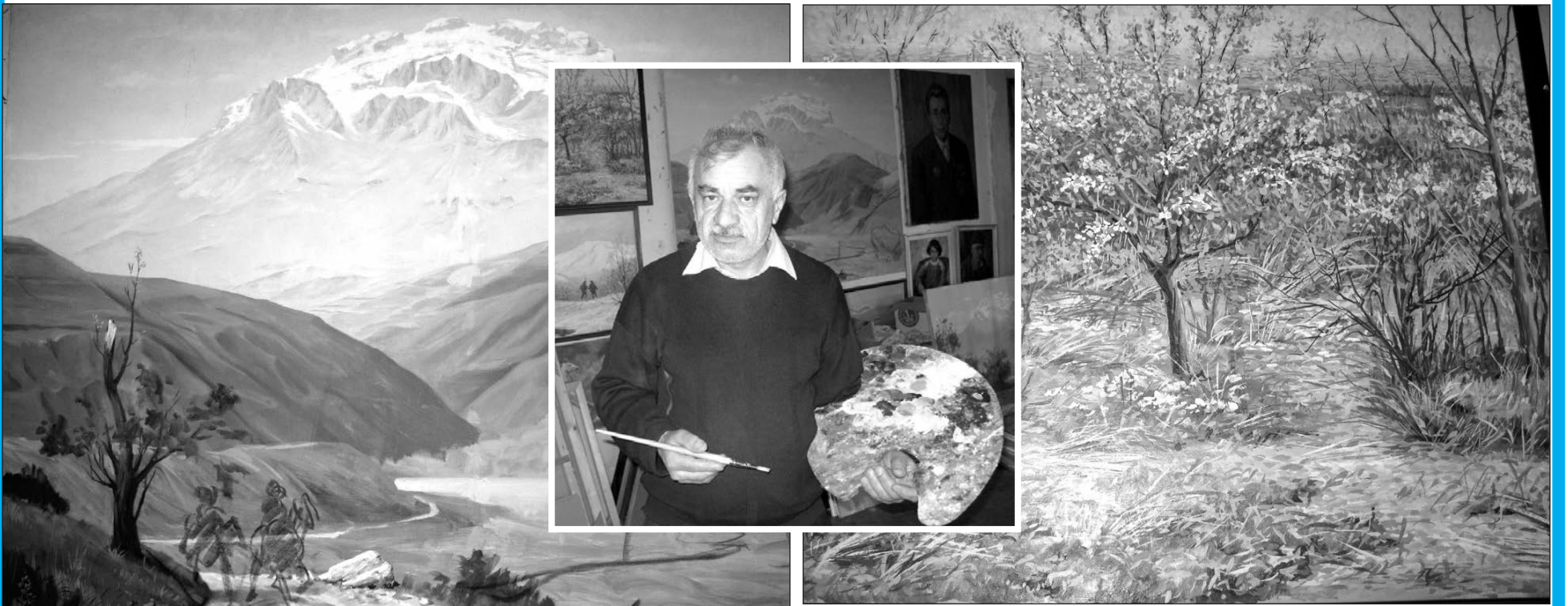
Ватандин ЧӀехи дяведин йисара Къ.Къулиевакай атлуйрин дивизиядин командир, Туьркменистандин военный комиссар хъана. Дяведилай гуьгъуьниз адал Ашкъабад вилайтдин исполкомдиз регьбервал гун ихтибарна. Эхиримжи йисара ам Туьркменистандин Москвада авай гьамишалух векилханадин советник тир. Генерал Къ.Къулиев 1986-йисан 12-декабрдиз 84 йисан яшда аваз рагъметдиз фена.

Генерал стхайрин къадар-къисметдикай ва хизандикай и чӀавалди малум тушир делилар раиж жезва. “Лезги газетдин”, “Дагъустандин правда” ва “Самур” газетрин чинриз абурукай са шумуд макъала акъатнава. И рекъай ахтармишунар давамарзава. Гъар са лезгидихъ дамах кутазвай къегьал генералрин къагъриманвилер садрани халкъдин рикӀелай алатдач.

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

ЧИ СЕЙЛИ СЕНЯТКАРАР

СЕЙФЕДИН СЕЙФЕДИНОВАН ТАВХАНАДА

РИКІЕРА ГЕЛ ТАЗВАЙ АЛИМ

Вич къисметди, бахтуни гъикъван четин рекъера, хуьлера къекъурнатлани руьгъдай ават тавуна хайи чІалаз къуллугъ авур чи тІвар-ван авай алим, филологиядин илимрин доктор Фаида Абубакаран руш Гъаниева вичин вири уьмуьр илимдиз бахш авунвай инсанрикай я. Ихътин инсанар чахъ тІимил ава. Четинвилерикай кичІе тахъана вилик фидай, мурад-метлебдив агакъун патал эхирдал къван женг чІугвадай, гъам бажарагълу алим, гъамни умун къилихрин дишегъли хъиз инсанрин рикІера гел таз алакьдай, абуруз гъар камунал куьмек гудай, садаз диде, садаз вах хъиз гъил къадай Фаида ханум хътин асуллу ва рикІ чІехи инсанар. Ам гъикъван гъуьрметлу, мугъманперес ятІа чир хъун патал алимдин кІвализ тек садра илифун бес я. Ахъегъар, вири лезги чилер, вири лезги халкъ акурди хъиз жада ваз. Гъикъван чІехи дережадин чирвилер ава Фаида ханумдихъ чи чІалакяни чи халкъдикай.

Адан буба Абубакар Ахъегърин машгъур Сарыжайрин тухумдин векил я. Ватандин ЧІехи дяведай хурудал орденарни медалар алаз хтай и женгчи кас къени къилихрин, зегъметдал, хизандални ватандал рикІ алай агъсакъал тир. Диде Шемсията вичин вири уьмуьрда гамарин фабрикада чешнелудаказ кІвалахнай. Гъа ихътин зегъметдал рикІ алай хизандай акъатай Фаида Гъаниевадини кІелун, илимдин кукІушриз акъатун патал гъаф зегъмет чІугунай. 1960-йисуз Магъачкъалада педагогический институтдин филологиядин факультет акъалтІарай ада сифте Къакарин хуьруьн мектебда, гуьгъуьнлай къисметди вич Бакудиз акъудайла Октябрь райондин мектебрикай сада муаллимвал авунай.

ЦІийи къилелай Дагъустандиз хтай Фаида 1967-йисуз СССР-дин Илимрин Академиядин Дагъустан-

дин филиалдин аспирант хъана. “Лезги чІалан Чепер нугъат” темадай диссертациядин кІвалах пуд йисан къене къхъена куьтягъай адаз вичелай аслу тушир манийвилер гъаф хъана ва гъавилай диссертация анжах 1980-йисуз Тифлиса хвена. 2005-йисуз ада Москвада Россиядин Академиядин чІаларин институтда агалкъунралди диссертация хвена докторвилин тІвар къачуна.

Вичел гъаф четинвилерни азиятар акъалтнатІани Фаида ханумди илимдин рекъай чІехи агалкъунар къазанмишна. Алимдин 80-дав агакъна илимдин макъала, са шумуд ктаб чапдай акъатнава. Марагълу монографийрин автор тир ада лезги чІалан винел ара датІана кІвалахзава. Ф.Гъаниевади чи хуьрерин нугъатар ахтармишунин кардик чІехи пай кутазава. Алимди эхиримжи йисара чапдай акъудай “Хиналугъ ва урус чІалан словарь” (2002), “Отраслевая лексика лезгинского языка” (2004), “Куршский говор лезгинского языка” (2008) хътин ктабар кІелзавайбуру ва чІалан пешекарар патал лугъуз тежедай къван къиметлу илимдин чешмеяр я.

“САМУР”

ДАМАХ КУТАЗВАЙ ТАВАТ

Азербайжандин тІвар-ван авай гинекологрин арада Хатире Муртузаевади махсус чка къазва. Гъаф алакьунар авай, гъил къезил духтур я лугъуда ам чидайбуру.

Са береда КІцІарин рушариз чешне тир Хатире. Райондин сад лагъай секретарвиле кІвалахзавай Муьслуьм Муртузаеван руш я лугъуз ваъ. И къакъан буйдин, гъуьлуьн рангунин вилер авай иер руш анжах кІелуналди ваъ, гъаКІни къени къилихралди таяр-туьшерин арада тафаватлу тир. Мектебдин кІвенкІвечи яз Хатиредин волейболдални рикІ алай. Ам къугъвазвай 2-нумрадин юкъван мектебдин волейболдин командадин неинки КІцІара, гъаКІ вири Къуба-Хачмаз зонада тай авачир.

Мектеб гимишдин медалдалди куьтягъай Хатире Азербайжандин Гъукматдин Медицинадин Институтдик экечІна. Вичихъ галаз са мектебда кІелай Асим Улухановахъ галаз хизан туькІуьрай ада гинекологди хъиз сифте камар Прибалтикада вегена. Ригадин муькуь гвай Добеле шегъердин клиника ам паталди хъсан тежрибадин мектеб хъана. Бакудиз хтана Сураханы райондин 3-нумрадин роддомда кІвалахал акъвазай жегъил духтурдин бакардиз гъа тежриба атана.

Х.Муртузаева гинеколог хъиз сейли авурди ада 1979-йисалай къедалди ара датІана кІвалахзавай Бакудин 7-нумрадин роддом я. Ординатор хъиз кІвалахиз эгечІай адакай гуьгъуьнлай отделдин къил хъана. Алай йисалай Хатире ханумди и роддомдиз регъбервал гузва.

Инсанриз шадвал несиб авун адаз кІанивал я. Бакуда 30 йисан къене 7 агъзурдалай гъаф аялар адан гъилераллаз дуьньядиз атана. ЦІийиз хазвай бицІекар саламатдиз дидейрив вахкун, гъаКІни и дидейрин сагъламвилин къайгъуда хъун гинекологрин буржи я. Алакьунрилайни тежрибадилай гъейри рикІ кун, масадан тІалар жуван тІалар хъиз къабулна азарлу-даз куьмек гун тІалабда гинекологвилин пешеди. Чина даим мили хъвер авай, азарлуйрив хайибурув хъиз агатна абурун гъайрадиз гъай гудай инсан тирвилей адалди дамагда вирибуру. И лезги ди-

шегълидиз икрам авунин лишан яз шумудни са дидейри чпин рушариз Хатиредин тІвар ганва.

Медицинадин четин хилерикай тир гинекология вилик тухузвай Хатире Муртузаевади агъзурралди четин операцияр тухвана. Ништа, гъикъван дидеярни бицІекар ада къиникъикай куьтягънатІа. Вичин сенятдал къару, зегъметдал рикІ алай ам гъаКІни дамах гвачир, сая инсан я. Садбуру хъиз вич вине къаз алакьдач адалай. РикІ ахъа, умун къилихрин дишегълиди мукъва-къилийрин, ярар дустарин, кІвалахдин юлдашрин патай чІехи гъуьрмет къазанмишнава.

Вичин уьмуьрдин юлдашдихъ, “Республикадин лайихлу духтур” тІварЦІиз лайихлу хъанвай, республикадин къилин медицинадин меркезда завоьтделвиле кІвалахзавай медицинадин илимрин кандидат Асим Улухановахъ галаз санал къве велел чІехи авунва ада. Камран тІвар-ван авай экономист я, ам Москвада яшамеш жезва. Сабинади лагъайтІа, дидедин рехъ давамарзава. Алай вахтунда адан хизан Германияда яшамеш жезва. Къве велелди абуруз пуд хтул бахшнава.

Бакудин 7-нумрадин роддомдиз регъбервал гузвай Хатире Муртузаевади инаг Азербайжандин чешнелу роддомрикай садаз элкъуьрун патал вири алахъунар ийизва.

С.КЕРИМОВА

КЪВЕ ХАБАР

“ХАРУБЕГНИ ЦАРУБЕГ” СЕГЪНЕДАЛ

Лезгийрин СтІал Сулейманан тІварунихъ галай госмуздраттеатрди композитор, драматург, “Дагъустандин искусствойрин лайихлу деятель” Асеф Мегъманан 80 йисан юбилейдин вилик адан “Харубегни Царубег” тІвар алай комедия Магъачкъаладин урус драмтеатрдин гъвечи залда сегънедал эцигна. Тамашадин режиссер Дагъустандин лайихлу артист Мирзебег Мирзебегов я.

400 чкадин зал къилий-къилди тамашачийрив ацІанвай. Ацукъдай чкаяр амачиз гъаф инсанар кІвачел акъвазнавай. Комедияди инсанриз акъван эсерна хъи, тамаша куьтягъ хъайила абуру яргъалди гурлу капар ягъаз автордиз ва актерриз разивал къалурна. И карди Асеф Мегъман халкъдин рикІ алай сеняткар тирди мад гъилерда субутна.

ДИШЕГЪЛИ МИЛЛИАРДЕРАР

“Forbes” журналдин чинриз дуьньядин виридалайни девлетлу дишегълийрин сиягъ акъатнава. Сад лагъай чкадал дуьньядин Wal-Mart универмагрин бине кутур касдин хендеда паб Криста Уолтон ала. Адахъ 20 млрд. доллардин капитал ава. Къвед лагъай чка адан яранваха Элис Уолтона къазва. Элисан капитал Кристиндин капиталдилай 500 миллион доллар къван тІимил я. Са хизандихъ икъван пулар хъуни Америкада садни мягътеларзавач. Wal-Martди 7900 магазиндиз гуьзчивал ийизва, анра 2 миллион касди кІвалахзава, гъар йисуз 400 млрд. доллардин мал маса гузва. Пуд лагъай чкадал алай L'Orealдин сагъиб Лилиан Бетанкураан капитал 15 миллиард доллар я.

Татарстан Республикадин Елабуга шегъердин Медениятдинни Харусенятдин Училищедин директордин заместителвиле кІвалахзавай лезги тават Зулейха Вакъифан руш Саркаровадин алакьунри ва гъакъисагъвилелди цшугъвазвай зегъметди коллективдин патай адаз чшехи гъуьрметни нуфуз гъанва.

ГЪУЦАРИН ГИЛИТІАР (ГОРОСКОПАР)

ГилитІрин (гороскопирин) мана-метлеб рагъметлу стІурви гъурчехъан Алисманавай 1972-йисуз Амрагъ Ибрагъимова кхъенвай мисалра ачухнава. И гилитІар 1992-йисан 24-28-июндиз стІур хуъруни къузуьбурувай кІватІай малуматривни бубайрин мисалрив тамамар хъувунва. Материал ам кІватІнавайбуру къелемдиз къачунвайвал, стІурвйирин меце авайвал, абурун нугъат хвена чапзава.

**ГилитІрин кІватІал туьхкІуррайди
Этибар стІурви я.**

Яранбур (21.ЫЫЫ -4.ЫV)

**Яранбуруз тай авай туш, тек са кар
къилиз тухвайтІа.
Бубайрин мисал.**

Сифте гъуцаривай пай къачунвай-бур я. Амбрин къене къелни, ашкъини пара ава. Акунири рикІ акъайидда. Веридаз гъилни къадда, куьмекни гудда. Хъел атайлани гъуцари хий. Масдан фикирни къелидда, андан рикІавайди-кайни хабарар къадда. Чиринрани чІехи агалкъынрив акакидда. Пис хсетрин чІехид ам я хъи, са кардикъ къил кутуна, ахпа къилиз атай патак гагъатдай хсет гала.

Гатфаринбур (5.ЫV-21.ЫV)

**РикІ ици, чеб михъи, Гафаринди
рикІиз чимъ.
Манидай.**

ШуьтІерикай пай хъсанди я. ГъакІа я лугъуз амбур пара цици, галат тийидай, михъи, вичиз тамашдайбур жезва. РикІиз кандай кардал фирла четинвилериз тамашдай туш. Андаз вучиз канзватІа лугъунни пара четин я. Уьлуьк жедай крарни рикІиз ягъадда.

Гатфарин цикІинбур (22.ЫV-6.V)

**Мугъмандиз кІвал, душмандиз къал.
Хсет.**

Пара яман регъуь жедай хсет галайда. Вич вине къадайдни я. Мигъман-рални рикІ алайда. Андаз вуч кар ийиз канзавайтІа, садазни чидач. Веридаз хъиз йигъ неъениз кандайди туш. Къалда гъатайла вичи лагъайдилагъни элкъведай туш.

Тумаринбур (7.V-21.V)

**Тумаринда вери вичин туманикъ
кутадда.
Бубайрин мисал.**

Вери вичин къилел кІватІидда. Хъсан ихтилатарни чидда. Къене авайдини садазни чирдач. Масдакъ галаз кардани вичел алай пар акъван гъисаба къадач. Вери крар гвадарна, дуст дарда тванни мумкин я. КІвале папак галаз хсетар заланди я, аялрал рикІ алайда.

Чиминбур (22.V-5.ЫV)

**Чиминдан къил циферкагъ хкъатдач.
Бубайрин мисал.**

Акунар хъсанбур я. Чеб пара вине къадай хсетни гала. Чпин вилик акатай-бриз кІырни гана фидда. Вилик галай крар рикІини къатІыдда, ин кардални чпи пара дамах идда.

Ригъинбур (6.ЫV-20.ЫV)

**Цавун гъилегъ чил аквадайбур туш.
Хсет.**

Чилалагъ пара цаваравай ксар я. Фад-фад амбрин фикирри чил цав къына фидда. Анжах хъсан крарни алакыдда. Акур затІарни рикІал хидда. Чпин мукъва-къилидазни жедайвал гъил къадда. Веридалагъ пис хсет ам я хъи, амбриз хъел атайлани тек гъуцаривагъ амбур хиз жеда.

**Гатун элкъвенинбур
(21.ЫV-5.ЫV)**

**Гатын элкъвенинбур тараздикъ
квейбур я.
Бубайрин мисал.**

Вичин къадар чидай, заланвилер эхдайбур я. ЛуматІ хисетар я вичикъни галач, я масадавагъни къабулдач. Гъиндакъ галаз хъайтІани акахъни идач. Гъилерни михъи къизилар я. Дуст-мукъадан рекъе авай-авачирни тадда. Вичиз амбирвагъ тахкурла ахпа пара пашман жеда.

Гатунбур (6.ЫV-20.ЫV)

**Гатунди вуча, къуьтІуьнд вуча.
Лугъун.**

Тек жез кандайбур я. Амбур тасирдикъ кутанни четин я. Хъсан акъуллу ксарни пара галайда. Крарни агалкъунрив къилиз акъуддайда. Кардин заланвилеркагъни кичедай туш.

Гатун цикІинбур (21.ЫV-4.ЫV-ЫV)

**ЦикІинбири элкъурдач.
Бубайрин мисал.**

Нефс алай туш, аялдив къадайбур жеда. Вар-деветдин, чІехи къвалахдин чубъгъвенани акъван галтугъдач. РикІ секин, чан шаддиз уьмуьр гъалдай ксар я. Пара гъижетаризни фидач. Яд хъиз авахъдай патак фидда. Вичивагъ хагъиш урбриз куьмек тавунани тадач.

Никаринбур (5.ЫV-ЫV-21.ЫV-ЫV)

**Никаринди кешин жеси гъал.
Цар.**

Кардагъ кар акъыддайбур я, гъакІа йаз къилел пара азабар къведда, чъвай талари фад къуьзуь идда. ЯтІани вичин цици, рикІин викІегъвили кешин амуькдайд туш, пара четинвлерлагъ алатидда. РикІин пара чІехи пайни цаваринди я. Ихътин ксаркагъ фекъияр жеда.

Къуьгъверинбур (22.ЫV-ЫV-5.ЫX)

**Къуьгъверинда вери хуьруьз
фу гудда.
Чалахъ хъын.**

Жув вине къадай, виле твадайбур я. Вилик галай четинвилеркагъни кичедай туш, чандин бушвал тавуна виликни фидда. Анжах андаз вичин йигъ гъар са чубънлагъ вине я. Крар тешкилинани пара агалкъынрив акакидда. Ихътин чІехибур авай хуьрерин пара крар вилик фидда.

Гатун яранбур (6.ЫX-20.ЫX)

**Чубъгъур гатун яраз чилел
атанвайда.
Бубайрин мисал.**

Вичин къил вичегъ акъатзавач. Чи-

мивал пара кандайда. Вич ажузди хъиз къалуриздІани, чка атайла вичин кар пара кІевиз къадда. Гъар са карда мици-бирин таквазвай патарни аквадда, аярвлерини рикІ акъайидда. Гатун яраз хъийибрик мазанар пара галайда.

Зулунбур (21.ЫX-5.X)

**Зулун къене къай авайда.
Чалахъ хъын.**

Зулун рагъ элкъведай къалагъ башламишизда. ШуьтІерин пай пара ятІани, вил гъамиша ракъуна, чимивле ава. Секин, терездик квай ксар я. Чипин пайуниз аватай заланвилер сабурдив эхидда. Гъакъдин падни къадда. Инкагъ-анкагъ гафарални рикІ алайда, гафарни пара чидда.

Тумаринбур (6.X-20.X)

**Тумар нака йигъ патал я.
Бубайрин мисал.**

Авай гъаларивни аямдив фад къадайбур я. Вичин мукъва-къилидаз, дустаризни гъил къадда. Вичин крар чардик, масадбрал заланвал гъалд тавуна аквадда. Пакагъан йигъни рикІалагъ алуддай туш. Дуст танишдинни къадир чидда. Гъиле къыр кар рикІалагъ алудна, къилиз акъуд тийидай хсетни гала.

Зулун цикІинбур (21.X-4.XЫ)

**Зулунди зулун гар хъиз жед ман.
Цар.**

Зулун гар хъиз рикІа акъур патакъ фидда. Анжах вичи акваз кардин къылык къилини акваз канзни алакни идда. Къарардиз атана кар башламишайла са чубънизни тамаш къидач. Вичини вичелагъ къийир садакъни муд кутадай туш.

Чимеринбур (5.XЫ-20.XЫ)

**Зулун чІимери берекат гъида.
Чалахъ хъын.**

ШуьтІерикай пай късанди я. ГъакІа яз амбур викІегъ, цицибур жеда. РикІини гъамиша гъакъдикъ экъвезда. Вичелагъ алакъдайвал гъакъдин пад хидда. Мал девлетдикайни кытІ жедай туш. Пара рахадай туш, андан гъавырда тІимилбур аквадда.

Хибинбур (21.XЫ-5.XЫЫ)

**Хиб вакан варз я.
Бубайрин мисал.**

Акунарни, къуватни авайда. Верда вичиз гъил квайвал авуна кандайбур я. Вичин рикІа са затІ акъурла гъан кардал вак хъиз вилик галай са чубъуьзни килиг тавуна кІыр гуз-гуз фидда. КичІевални авай туш. Пара затІарал къадарни чидач.

Аязрибур (6.XЫЫ-20.XЫЫ)

**Аяз къенегъ рекъир къван акъатдач.
Лугъун.**

Гъамиша къене къай авайда, гъакІа яз гъамиша чимивлик галтугъизда. Кар кІеве гъатайлуни къамуни къадда. Ихътин чІавуз амбриз масдан рикІин чимивал пара лазим я. Амбрик хъсан хисетарни пара галайда. Гъар са чубънлагъ вилик, вичин крар хъсан физ хъайла

мукъва-къили рикІалагъ алуддай туш.

**КъуьтІуьн элкъвейбур
(21.XЫЫ-4.Ы)**

**Калик паб маса гудайбур я.
Бубайрин мисал.**

Имбриз сифте шуьтІер пай тІимил я. ГъакІа я лугъуз амбур сифтени-сифте мал девлетдикъ, ахпа паб аялдикъ галтугидда. Крар варавурдна башламишидда лугъуз, гъалатІарни тІимил акъайидда. Кар аквадай чІав късанди хъайтІа лежбервлив башламишна, пакагъвлив къуьтагъидда.

КъуьтІуьнбур (5.Ы-19.Ы)

**Къеневай къай гъич акъатдач.
Бубайрин мисал.**

Къене къуьтІуьн къийивал рекъиркъван амуькидда. ГъакІа яз са кар акварла амбур сифте пара къийиз эгечІидда, ахпа падни кар финалагъ асулу жеда. Вичин йигъ заланардай крарвагъ яргъал я, чилераллай вад йигъ секиндик рекъе тваз алакыдда. Гъилегъ хъсан крар къведда. Патав гъайбривни канз-таканз вичикъ яб акализ гудда.

ЦикІинбур (20.Ы-3.ЫЫ)

**Гъуцар рекъел разиди жедда.
Бубайрин мисал.**

Пылынизни, девлетдизни, пара мал девлетдизни къийибур я. Гъуцари гайдал рази хъана, йигъ рикІ шаддиз негъениз кандайбиркагъ я. Залан крарикъ къил кутадач. Гатуз чуьллери, чІырари рикІ пара акъайидда.

Ишидинбур (4.ЫЫ-18.ЫЫ)

**Чанни мегъкемди я, тани.
Цар.**

Цици, викІегъбур я. Чанни мегъкемди я. Вердан фикир вичел ялиз алакыдда. ТакІабурдини я. Масдан тасирдикъни фад акакидда. Вичизни гъамиша вич гъакъди хъиз жеда.

Хибинбур (19.ЫЫ-5.ЫЫЫ)

**Йис гатфарал фидда, хибдинбур кардал.
Бубайрин мисал.**

Вичиз пара затІар кандайда. Амбрин патакагъни къил чила туна къвалахидда. Кар тешкилизни, туькуьризни хъсан алакыдайда. Четинвилеризни къил къвез алакыдда. Вичиз чим акъудинкагъни, ракъинкагъни пара хуш къведда.

Къуьгъверинбур (6.ЫЫЫ-20.ЫЫЫ)

**Къуьгъверинбур тек тариф ая.
Меслягъ.**

Вич вине къадай, вичин тарифайла хуш къведай лукІар я. Чебни фад-фад дигиш жеда, амбриз вучиз канзатІа къатІунни залан кар я. Гафар ийирла рикІиз пара хуш макъам яратмишидда. Садрарахайда, мадн рахаз кан хъижеда. Анжах чпиз авай хъсан къилихрикайни менфят къачудай хсетни галач.

**СтІур хуьруьни къуьзуьбурувай.
Лаладивайни рагъметлу Манахавай,
аваранви Саядавай, кІарви Теифе ба-
дедивай кІватІнавай материалрин би-
недаллаз туьхкІуьрнавайди я.**

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

ШАРВИЛИДИН АГАЛКЪУН

Хачмаз райондин Ялама хурун юкьван мектебдин V синифда келзавай Шарвили Камранан хва Къурбаналиев виридаз келунал рикI алай гада хъиз чида.

Даим чирвилерихъ ялзавай адан

спортдални гзаф рикI ала. Руьстем Сейидован регьбервелик кваз каратэди хъ машгьул жезвай Шарвилиди хъ чехи алакьунар авайди ада иштирак авур шумудни са акъажунрай малум хъана.

Гададин сад лаг-

бай чехи агалкьун лагайтIа, алатай йисан эхирра Азербайжандин 10 яшинда авай аялрин арада кбиле фейи чемпионатда ада къазанмишай къизилдин медаль я. Гила Шарвили цийи акъажунриз гъазур жезва.

“САМУР”

Зегьметди
инсандал баркалла гьида.

Лезги халкьдин мисал

“ЛЕЗГИНКА” ЧИР ХЪИЙИЗВА

“Лезгинка” кьуьл чи халкьдин дамах, рубгъ, милли тарих, меденит я. Лезгийрин и зурба милли кьуьл цивилизация вилик ва халкьарин араяр мягкьем жердавай парабур кьабулиз, чклиз, вири къафкъаздиз, вири дуньядиз машгьур хъанва. Гъа са вахтунда, лезгийр яз, чавай гъайиф хьи, чи кьуьл акваз-акваз къакъатзава. Авар, дарги, къумукъ, чечен, гуржи, осетин, кабардин ва маса халкьарин тIварар алай “Лезгинкаярни” пайда хъанва.

“Лезгинка” кьуьлуьнин ва тIварцIин тарихдин мана-метлеб

хвена кIанзавайди чи халкьдин векилар эхиримжи йисара хъсандиз гъавурда акъазва. Кьуьлерин искусстводал чи аялар гъвечи-и чIавалай желбун патал Дагъустандин лезги района важиблу крар кбиле тухузва. Маса районра хъиз, Докъузпара райондани и кар къвердавай вилик физва. Аялриз “Лезгинка” кьуьл чирун патал районда хореографиядин “Шалбуз дагъ” тIвар алай махсус мектеб кардик кутунва. Идалай гъейри райондин Цийи Къара Куьре хуруьн спорткомплекса “Лезгинка” кьуьл чирунин тарсар

гузва. 150 агъзур манатдин къимет авай музалатар къачуна, милли пекерин къайгъу акунва. Пешекарри ина аялрин кьуд дестедихъ галаз кIвалахзава: гъвечи, юкьван ва чехи аялрин кьве дестедихъ галаз. Гъар дестени 20-30 аялдикай ибарат я. РикI шадардай кар ам я хьи, аялриз ва жегьилриз “Лезгинка” кьуьл чарасуз чир хъувун герек тирди тескибардай фикирдиз юкьван мектебрин директорар, гъаки аялрин диде-бубаяр вири шерик хъанва.

Гъажимегъамед РАМАЗАНОВ,
Дагъустан Республика

КIУСАР

Чпи лагъанвай фикирдиз талукъ яз развайдан рафтарвал къалурдай, дегиш тежедай къуллугъчи гафариз кIусар лугьуда.

Тамамарзавай везифайриз ва къалурзавай рафтарвилериз килигна ихътин кIусар ава:

1. Суалдинбур: айман? ман? -ни? гъан бес? жал? -тIа? хьи? яраб?
2. Эмир ийидайбур: гъа, гъун, гъун гъа, гъун тIун, де, къан, тIун, къала, ша.
3. Тестикъ ва инкардайбур: ваь, белли, гьелбетда, икибаитан, къуй, ун, хъурай, эхъ.
4. Къалурунинбур: агъангъе, ангъе, ат-лангъе, винингъе, ингъе.
5. Гужлу ийидайбур: бес, валагъ, декIени, къван, мегер, хунI, хунIни-хунI, хьи.
6. Гекъигунинбур: къван, хъиз, хътин.

Аял кIвалин абур я

КВЕЗ ЧИДАНИ?

МАШГЪУР ЛЕЗГИ АЛИМАР

X-XI виш йисара Дербент идеологиядин, диндин, илимдин, литературадин меркез хъиз гъам араб улквейриз, гъамни Юкьван Азиядин улквейриз сейли хъанай. Илим вилик тухунихъ лезги алимри иллаки чехи пай кутунай.

XI виш йисан эвелра вичин дунья дегишарай Агъмед ибн ал-Гъуьсейн ал-Къадари Дербентдин къилин къази, адан кьве хва Дербентдин чара-чара магълейрин судаяр тир. Абуру тIвар-ван авай алим Абу Абдулагъ ал-Гъуьсейн ал-Лезгидивай тарс къачунай. Гъуьсейн ал-Лезгидин буба Абу Абдулагъ ал-Къадари са шумуд ктабдин автор тир.

Аквазвайвал, X-XII виш йисара Дербентда алимрин сикхилрин бине кутурди Агъмад ибн ал-Гъуьсейн ва адан рухвар хъанай. Абурухъ гзаф сухтаяр авай. И ксаривай тарс къачурбурукай садни Мегъамед ад-Дербенди я. И лезги алим РагъэкъечIдай патан зурба теологикай сад яз гъсабзавай. Ада Эрдебил, Рей, Къазвин, Нишапур, Исфагъан, Мекке, Медине ва Багъдат хътин шегъерра кIелнай. Алимди вичин гзаф эсерар 1099-1101-йисара Багъдатда кхъанай.

Машгьур лезги алимрин сиягъдик вич XII виш йисан сад лагъай паона рагъметдиз феи Мугъаммад ибн Муса ал-Фереж Абу Бекр аш-Шафий ас-Суфи ад-Дербендини акатзава. Дербентда дидедиз хъайи ада ина, Химейдида ва Къурагъа чирвилер къачунай. Гъуьгъунлай РагъэкъечIдай патан улквейриз феи ада Амула, Мекке, Медине, Багъдат ва Исфагъан шегъерра кIелнай. Дербентдиз хтай алимди ина вичин хуси межлис тешкилна. Ад-Дербендидин тIвар илимда Къафкъаздин виликдай девиррин суфизмдиз бахшнавай ктабрин автор хъиз гъатнава. Адан “Райгъан ал-хакаикъ ва бустан ад дакъаикъ” ктаб суфи эдебдиз талукъарнавай энциклопедия я.

Дербентдин машгьур лезги алимрикай садни Йусуф ибн ал-Гъуьсейн ал-Факъих ал-Баби ал-Лезги (ам 1090-йисуз рагъметдиз фена) тир. Йусуф ал-Лезги Дербентдин гъакимар хъайи машгьур Агълабийрин сикхилдай акъатнай. И тарихинди сейли лезги алим Абу Бекр Мугъаммад ад-Дербендидиз тарс гана. Йусуф ал-Лезгиди агълабийрин тарих къелемдиз къачунай. Са бязи тарихчийри кхъизвайвал, адан и эсер XVII асирда Мугъаммад Аваби Агъдашиди туькьурай “Дербентнаме” ктаб патал протограф хъанай.

А девирра Дербентдин гъакимрикай Гъашимийрин имаратда къуллугъ авур маса лезги алимди, тарихчи Маммус ибн ал-Гъасан ад-Дербенди ал-Лезгиди РагъэкъечIдай патан улквейра чехи нуфуз къазанмишна. Ам тахминан 1040-1110-йисара яшамши хъанай. Шегъердин машгьур шейхерикай тир Маммус ал-Лезгиди Халифатдин Багъдат, Семеркьенд ва Бухара хътин шегъерра кIелнай. Адан муаллим тIвар-ван авай тарихчи, са шумуд жилдникай ибарат “Багъдатдин тарих” ктаб кхъей ал-Хатиб ал-Багъдади тир. Марагълуди ам я хьи, и алимди вичи са вахтунда ал-Лезгидин бубадивай, машгьур тарихчи Абу-л-Валид ал-Гъасан ибн Мугъаммад ад-Дербенди ал-Балхи ас-Суфидивай (ам 1064-йисуз рагъметдиз фена) чирвилер къачунай.

Тарихдин чешмейрай малум жезвайвал, “Тарих Баб ал-абваб ва-Ширван” ктаб кхъейди Маммус ал-Лезги я. Чи машгьур алим А.К.Аликберова вичин 2002-йисуз Москвада чапдай акъудай “Эпоха классического ислама Кавказа” ктабда а девиррин ал-Варрак, ал-Фукъаи хътин лезги арифдаррикай ва маса алимрикай марагълу малуматар ганва.

М.МЕЛИКМАМЕДОВ

ПУТЬ ДОСТОЙНОГО ЧЕЛОВЕКА

16 марта 1930-го года в селе Аных Кусарского района родился Мамедрзаев Бейкес Байдулович. Проучившись в сельской школе до 9-го класса, он приехал в Кусары, чтобы завершить среднее образование.

10-ый класс он проучился в школе N1 города Кусары. Высшее образование Мамедрзаев Бейкес получил в Губе. В 1950-ом году он завершил обучение на факультете азербайджанского языка и литературы в Губинском Государственном Педагогическом Институте. С этого же года берет старт его 40-летний педагогический опыт.

Все эти годы он проработал в нескольких районах, таких как Хызы, Сумгаит, Хачмаз и Кусары. Таким образом, Мамедрзаев Бейкес долгие годы пополнял копилку знаний школьников в разных районах, и безусловно, сам обрел бесценный опыт.

В 1990-ом году учитель вышел на пенсию. За год до этого он был

награжден медалью "Ветеран труда". Со своей покойной супругой - Мамедрзаевой Сарой Мамедрзаев Бейкес вырастил пятерых де-

тей: 3 сыновей и 2 дочерей. Четверо из них получили высшее образование. Жизнь разбросала детей по разным городам: старший сын живет в Баку, средний - в Кусарах, а младший - в Москве. Одна дочь также живет в Москве, а вторая - в Сумгаите. Но, несмотря на это, каждый год в жаркие летние месяцы все собираются в родном дворе в тени выдавшего виды тутовника, с ветвей которого, высматривая терпко-сладкие плоды, падало не одно поколение.

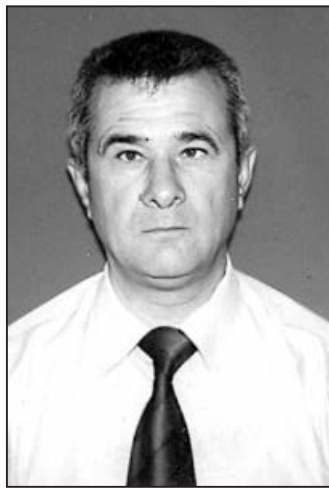
Дед четырнадцати внуков Мамедрзаев Бейкес и по сей день активно участвует в общественной жизни. Ни одно общественное мероприятие не обходится без его участия.

Все дети и внуки поздравляют Мамедрзаева Бейкеса с 80-летием, желают крепкого здоровья, долгих лет жизни и неугасающей улыбки.

Эльвира МАМЕДРЗАЕВА

60 YAŞIN MÜBARƏK

Rafiq Seyidovu q o h u m l a r ı, doğmaları və həmkarları xeyirxah və nəcib ziyalı kimi tanıyırlar. Dostları üçün isə o, illərin sınağından alınacaq, üzüağ çıxmış sadə, zəhmətkeş və sədaqətli insandır. R.Seyidov 1969-cu ildə Bakıdakı görmə qabiliyyəti zəif olan uşaqlar üçün respublika internat

məktəbini bitirdikdən sonra taleyini böyüyüb təhsil aldığı doğma ocaqla həmişəlik bağlamışdır. Qəlbən yetirmələrinə bağlı olan bu savadlı və geniş dünyagörüşlü müəllim görmə qabiliyyəti zəif olan uşaqlara atalığı qayğısı göstərir, onların cəmiyyətə layiq vətəndaşlar kimi formalaşmasından ötrü əlindən gələni edir. Elə buna görə də o, həm müəllim, həm də şagird kollektivinin sevimlisidir.

Bu günlərdə Rafiq Seyidovun 60 yaşı tamam olmuşdur. 1976-cı ildə onunla birgə pedtexnikumu bitirmiş tələbə yoldaşları və bütün dostları adından onu təbrik edir, uzun ömür, cansağlığı və sevimli peşəsində müvəffəqiyyətlər arzulayırlar.

Maqsud XƏLİLOV,
İsmayilli rayonundakı Sumagallı
kənd orta məktəbinin müəllimi

BAHAR GƏLİR

Tumurcuqlar sıralanır budaqda,
Şən nəğmələr gəzir dildə-dodaqda,
Səmənilər göz oxşayır otaqda -
Bahar gəlir doğma Azərbaycana!

Qaranquşlar salamlayır baharı,
Pərvazlanır durnaların qatırı,
Qijiltıyla axır çayın suları -
Bahar gəlir doğma Azərbaycana!

Çöllər, düzlər cana gəlib dil açır,
Bülbüllərin səh-cəhi könül açır,
Sevənlərin arzuları gül açır -
Bahar gəlir doğma Azərbaycana!

Əzəmətlə dalğalanır bayraqım,
Dost ellərdən gəlir saysız qonağım,
Çiçəklərin bərəkətli torpağım -
Bahar gəlir doğma Azərbaycana!

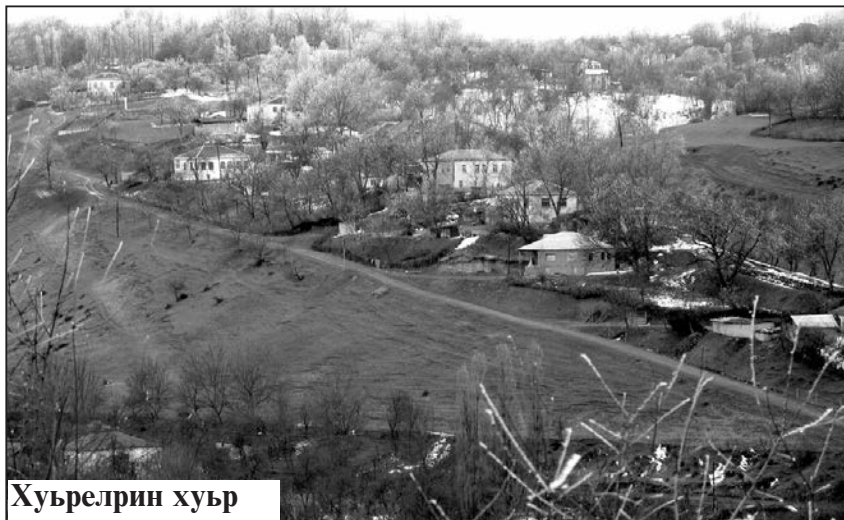
Söhbət açaq Xançobandan, Saradan,
Umı-küsü tamam qalxsin aradan,
Qarabağa sülh bəxş etsin Yaradan -
Bahar gəlir doğma Azərbaycana!

Müzəffər SAKİT,
Qusar şəhər 6 sayılı orta
məktəbin riyaziyyat müəllimi

Цан цазвай магъв
муърхъуь къадач.

Лезги халкъдин
мисал

ЯРАН ЖИВ

Хуьрелрин хуьр

ЖИВЫЕ ПРОРОСТКИ

Весной наш организм испытывает дефицит витаминов и микроэлементов. Зачастую это связано с тем, что ему не хватает "живой пищи". Восполнить этот пробел помогут проростки различных культур, которые каждый может вырастить прямо на подоконнике.

В нашем рационе в большом объеме присутствуют и пшеница, и рожь, и зернобобовые. Обычно мы употребляем их в виде хлеба, каш, заправок для супов. Но в таких зернах кроме белков, жиров и углеводов содержатся еще и ингибиторы - особые вещества, препятствующие перевариванию. А вот при прорастании семян эти ингибиторы уничтожаются.

Кроме того, в пророщенных семенах гораздо больше витаминов, чем в сухих. Накапливаются там и другие биологически активные вещества. Самое простое - это посеять семена кресс-салата, благо они дешевые, а у большинства садоводов обычно имеются в избытке. Для этого возьмите плоскую широкую тарелку из фарфора, фаянса или обливной керамики (подойдет и эмалированная кастрюлька), разложите на дне намоченную в воде вату или марлю и насыпьте по ней семена кресс-салата, предварительно замоченные в течение 3-4 часов в обычной воде. Прикройте емкость полиэтиленом от вы-

сыхания и поставьте на кухне в самом теплом месте. Проростки появятся за считанные дни.

Проростки подсолнуха и тыквы особенно полезны для профилактики атеросклероза, бессонницы, половой слабости у мужчин, а вследствие наличия солей меди и цинка они рекомендуются и мужчинам, и женщинам для профилактики раннего поседения и выпадения волос.

Проростки зерновых, в частности ржи и пшеницы, содержат разнообразные микроэлементы, витамины и аминокислоты. Их полезно употреблять в качестве лечебно-профилактического средства при сердечно-сосудистых заболеваниях.

Проростки кукурузы необходимы при гиповитаминозе, атеросклерозе, пониженной свертываемости крови, а также в климактерическом периоде.

Проростки чечевицы, фасоли и гороха очень полезны при сахарном диабете, пониженной свертываемости крови, для восстановления в послеоперационный период, а также для профилактики простудных заболеваний. Проростки чечевицы еще особенно ценны при гиповитаминозе и анемии, при гипертонии и нарушении сердечного ритма, а также при запорах.

КСТАТИ

О ПИЩЕ БОГОВ

Мед - это настоящее чудо природы. Он является сильным потогонным средством, способствует успокоению нервов, наполняет организм витаминами, помогает справиться с инфекционными заболеваниями. Полезен он и при болезнях желудочно-кишечного тракта, воспалении малого таза, нервных расстройствах, проблемах с кожей и многих других заболеваниях. А еще мед очень высококалориен и дает энергию, легко усваивается и прекрасно повышает тонус.

Цветочный мед имеет сотни разновидностей. Есть мед, созданный из нектара одного вида растения, а также - нескольких медоносных цветов. Разнообразные вариации дают множество различных видов, у каждого из которых есть свой вкус и аромат, в зависимости от происхождения.

Нередко создается впечатление, что покупателю предлагается не натуральный мед, а суррогат, который мошенники разбавили наполовину сахаром и даже поленились хорошенько размешать. Чтобы не мучили сомнения, запомните несколько простых советов:

✓ первые признаки хорошего меда: приятный специфический медовый аромат и терпкий вкус. От настоящего меда слегка першит в горле;

✓ мед должен быть достаточно густым и вязким. При температуре 20 градусов С и выше он навертывается на ложку, как лента, складками, а при переливании первоначально ложится горочкой;

✓ жидкий мед содержит много воды. Он стекает с ложки. Такой незрелый мед собран до полного "запечатывания" пчелами сот. Его целебность значительно снижена;

✓ мед с добавлением сахара имеет неестественно-белесый цвет. Привкус карамели - свидетельство "расплавленного" меда, который подвергался нагреванию;

✓ особое внимание необходимо обратить на признаки брожения - активного вспенивания и газовыделения на поверхности. Забродивший мед имеет специфический кисловатый запах.

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции: AZ 1073 Баку, Метбуат проспекти, 529-й квартал, Издательство "Азербайджан", этаж 3, каб. № 101.

www.samurpress.com

админ.сайта: admin@samurpress.com
e-mail:sedagetkerimova@rambler.ru

Расчетный счет

26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал
код 200037
ВОИН 130024708

Газета

зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег. № 78

Индекс: 5581

Тираж: 2000

Заказ: 1167

Тел: 432-92-17

НАПЕЧАТАНА В ИЗДАТЕЛЬСТВЕ "АЗЕРБАЙДЖАН"